

УДК 340. 113. 1

Маргарита Леонідівна КОХАНСЬКА,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4567-2323>

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СВОЄЧАСНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ

Основний напрям у розвитку сучасного цивільного процесу більшості країн характеризується оптимальним співвідношенням процесуальної активності сторін та суду. Класична модель змагальності поступається іншій моделі, сутність якої полягає у реалізації ідей процесуальної економії та концентрації процесуального матеріалу, розподілі відповідальності за хід процесу між сторонами та судом (1, с. 23-24).

У європейських країнах актуальними є публічноправові методи судового захисту, пов'язані з посиленням влади суду та обов'язків сторін сприяти розвитку процесу (принцип концентрації) (2, с. 6). Під концентрацією процесу розуміють: концентрацію доказового матеріалу, тобто надання суду першої інстанції доказів в обсязі, необхідному для правильного та своєчасного розгляду та вирішення справи у визначений законом строк, із побоюванням неможливості за певних обставин прийняття доказів на подальших стадіях у суді першої чи апеляційної інстанцій; концентрацію процесуальних дій, які здійснюються в процесі заінтересованими особами добросовісно та в повній відповідності з вимогами процесуального закону на певній стадії процесу та в строк, визначений законом або судом (3, с. 13).

Зручність забезпечується саме за рахунок постулату процесуальної економії, що виражається в економії часу (швидкість), полегшенні процесуальних засобів (простота) і зменшенні судових витрат (дешевизна) (5, с. 362).

Правосуддя не може бути ні дешевим – у грошовому вираженні, ні ощадливим – у процесуальних засобах і способах, а оптимальним (7, с. 110).

Економний розгляд справи означає не просто швидке вирішення справи, а припускає швидке, правильне, тобто законне, обґрунтоване та переконливе, вирішення спорів. Без цієї умови економія часу не була б виправдана та поступилася б місцем затягуванню провадження. Процесуальній економії часу суперечить поспіх, пов'язаний із поверховим дослідженням обставин справи (6, с. 189-190).

Сутність та значення процесуальної економії як суміжної категорії визначаються у процесуальній науці по-різному. В. О. Рязановський

зауважував, що процесуальна економія вимагає досягнення більшого результату з меншими витратами праці, відображенням чого є швидкість провадження та його простота, однаковість застосування до всіх видів процесів (4, с. 51).

Щодо завдання своєчасності розгляду справи необхідно погодитися з думкою, що принцип концентрації лише частково відображає темпоральну сутність судочинства, а точніше, забезпечує відсутність невинуватених затримок та вирішення неналежних питань вищими судами. Концентрація процесу тісно взаємопов'язана з вимогою процесуальної економії. Концентрація слугує ухваленню правильного рішення тією ж мірою, що й своєчасного, тому її не можна тлумачити виключно в контексті прискорення. У найбільш загальному вигляді співвідношення названих засад визначають таким чином: дія принципу концентрації значною мірою зумовлена вимогами процесуальної економії, що пред'являються до судочинства, та є одним зі способів раціоналізувати процес (2, с. 6).

Процесуальну економію в доктрині зарубіжного права характеризують як процесуальний принцип, що забезпечує досягнення цілей процесу із найменшими втратами часу, засобів і витрат. Таке трактування дозволило М. Шопфліну зробити висновок про те, що принцип концентрації за своїм змістом вужчий від принципу процесуальної економії, оскільки мінімізує тільки витрати часу і засобів. Схожу позицію висловив Х. В. Фашінг, який вважає, що концентрація процесу, як і його прискорення, є лише частиною загальної вимоги процесуальної економії. Вирішенню питання про співвідношення двох названих категорій може слугувати позиція П. Хютте, згідно з якою принцип концентрації сприяє реалізації процесуальної економії: завдяки йому ефективнішим стає співвідношення процесуальних витрат та результату процесу (2, с. 60).

Відповідно до чинного національного законодавства процесуальна економія відображається через вимоги своєчасності та доступності судочинства (простота процесуальних засобів, оптимальна вартість процесу, врахування інтересів бідних верств населення тощо), що за умови дотримання всіма суб'єктами процесу цивільної процесуальної форми, недопустимості зловживання правами, неупередженості суду у здійсненні судочинства та застосування дискреційних повноважень забезпечує ефективність судочинства. Концентрація, у свою чергу, є принципом, змістом якого є процесуальні засоби, спрямовані на забезпечення економії часу та процесуальних засобів через зосередження доказів у суді першої інстанції та ухвалення справедливого рішення. Прикладом може слугувати наявність диференціації судових процедур, що спрямована на встановлення оптимальних процесуальних засобів вирішення справ залежно від складності справи, наявності спору про право та ціни позову (ст. 19 ЦПК України); надання учасниками справи

доказів разом із поданням заяв по суті справи або в інший, строк встановлений судом, з поважних причин (ст. 83 ЦПК України); заборона подання доказів до суду апеляційної інстанції, окрім виняткових випадків (ст. 367 ЦПК України) тощо.

Справді, концентрований процес є результатом сумісних зусиль всіх суб'єктів процесу. Отже, процесуальну активність на кожній стадії процесу повинен проявляти не тільки суд, але й сторони мають сумлінно та своєчасно реалізовувати свої процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки. Дотримання цієї вимоги за умови належної нормативно-правової регламентації дозволить зберегти за розглядом у суді першої інстанції головну роль та зменшити кількість випадків, коли до вищого суду надаються нові докази навмисно або внаслідок незнання можливих наслідків ненадання їх до суду під час розгляду справи по суті (2, с. 6).

Процесуальна економія, сутність та практичне значення якої традиційно є предметом дослідження у науці цивільного процесуального права, спрямована на забезпечення виконання завдання своєчасності та доцільності вибору процесуальних засобів, які спрямовані на оптимізацію процедури з розгляду справ, економію матеріальних витрат суб'єктів процесу. Враховуючи варіанти співвідношення часу, процесуальних засобів та матеріальних витрат, справедливим щодо змісту цього поняття буде говорити про їх оптимальне співвідношення, а не про економію у буквальному значенні слова. Принцип концентрації не поimenований у чинному цивільному процесуальному законодавстві, проте по суті знайшов своє втілення через закріплені процесуальні засоби, спрямовані на виконання завдань цивільного судочинства, та оптимізацію процедури доказування: концентрація доказового матеріалу в суді першої інстанції, заборона надання доказів до суду апеляційної інстанції лише за деякими винятками, збалансовані з активністю сторін дискреційні повноваження суду, наявність достатніх повноважень суду впливати на недобросовісну поведінку учасників процесу, диференціація судових процедур тощо. Вимога процесуальної економії покликана раціоналізувати процес, а концентрація відбиває частину його змістової характеристики та спрямована на належне встановлення обставин справи з метою ухвалення правосудного рішення у розумні строки. У свою чергу, нормативне закріплення принципу розумності строків розгляду справи судом, а не швидкості чи оперативності, вочевидь, зумовлено виконанням завдання своєчасного розгляду та вирішення справ та підтримує баланс між строком вирішення справи та справедливістю рішення суду. Докладне дослідження значення та ролі проаналізованих принципів для ухвалення правильного рішення та ефективності захисту права є перспективою подальших наукових розвідок у відповідному напрямі.

Список бібліографічних посилань:

1. Здрок О. Н. Гражданский процесс зарубежных стран. Курс лекций: учебное пособие. Мн.: БГУ, 2004. С. 147.
2. Малюкина А. В. Принцип концентрации гражданского процесса основные теоретические положения и их реализация: дис. . . . канд. юрид. наук: 12. 00. 15. М., 2008. С. 156.
3. Балюк М. І., Луспеник Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. Х., 2008. С. 708.
4. Рязановский В. А. Единство процесса: учебное пособие. М.: ОАО «Издательский Дом «Городец», 2005. С. 80.
5. Васьяковский Е. В. Учебник гражданского процесса. 2-е изд., переработанное. М.: Издание Бр. Башмаковых, 1917. С. 429.
6. Гурвич М. А. Принципы советского гражданского процессуального права. Избранные труды: в 2 т. Краснодар: Совет. Кубань, 2006. Т. 2. С. 544.
7. Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. Москва: Волтерс Клувер., 2008. С. 696.

УДК 347. 63

Катерина Сергіївна НАУМЕНКО,

заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7403-0419>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ

На початку ХХ століття права дитини розглядались, в основному, як міри по захисту від рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми, проституції неповнолітніх, повної влади батьків, економічної експлуатації. Питання про необхідність регулювання прав дітей виникло порівняно недавно. Роль у цьому зіграли і наслідки Першої світової війни щодо цивільного населення, і зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей у більшості країн Європи та Північної Америки.

У межах Ліги Націй була створена Міжнародна асоціація турботи про дітей, а в 1924 році прийнято Женевську декларацію прав дитини, яка містить положення про те, що має бути створено для дітей, не виокремлюючи права дитини в окрему категорію. Декларація стала першим міжнародно-правовим документом у сфері охорони прав та інтересів дитини і вперше сформулювала цілі та принципи захисту прав дитини. Але, на жаль, декларація не змогла згуртувати держави для міжнародного співробітництва в цій галузі, головним чином через